

OŚRODEK DOKUMENTACJI
ZABYTEKÓW W WARSZAWIE

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTEKÓW
ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

A B C D E F G H I J K L M N O P R S T U V W X Y Z

Nr

1. Obiekt

SPICHLERZ (bud. nr 2)
w zespole folwarcznym

2. Czas powstania

ok. 1770 r.; XIX/XX w.;

3. Miejscowość

ŻELAZNA

4. Adres

Żelazna 11; 49-200 Grodków
nr dz. 115/21

5. Przynależność administracyjna

województwo opolskie
gmina Grodków

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Märzdorf Kr. Grottkau; po wojnie
przez krótki czas egzystowała nazwa
Marcinów;

7. Przynależność administracyjna 1.04.1975 r

województwo opolskie
powiat Grodków

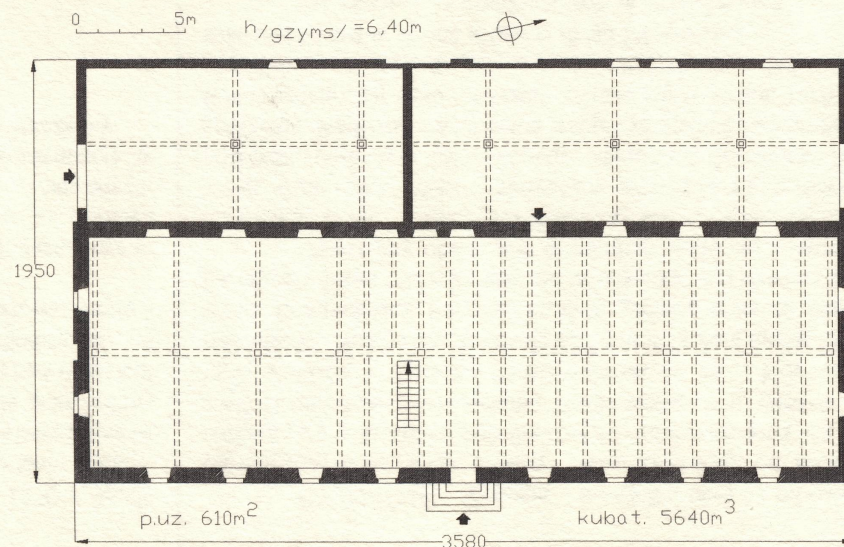
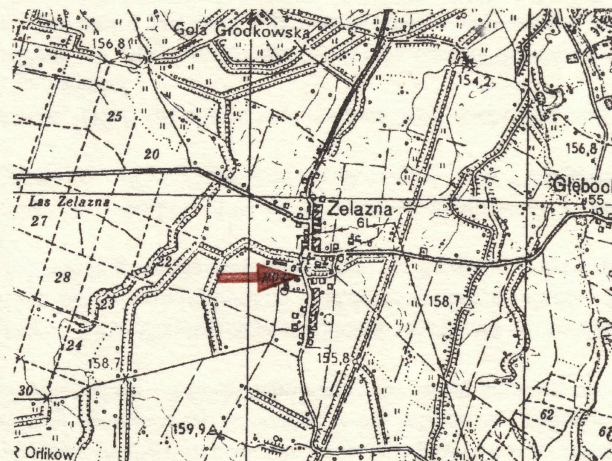
8. Właściciel i jego adres

9. Użytkownik i jego adres

jw.; nie użytkowany;

10. Rejestr zabytków

nr data

Spichlerz wzniesiony został ok. 1770 r, kiedy zespół folwarczny w Żelaznej był w posiadaniu rodu v. Francken-Sierstorpf. Jest to budowla klasycystyczna ale w dekoracji widoczne są jeszcze ślady poprzedniej epoki (barokowe elementy w ornamentyce nad wejściem głównym). Na przeł. XIX i XX w. dobudowano od zach. jednokond. przybudówkę, zniekształcając bryłę i formę budowli.

Po raz pierwszy w budowlu tej zastosowano bardziej plastyczne rozczłonkowanie ścian, za pomocą tynkowych obramień otworów i narożnych, boniowanych lizen, co znalazło swoją kontynuację w późniejszych budowlach folwarcznych Opolszczyzny.

SYTUACJA. Żelazna – niewielka wieś na pd.-wsch. krańcach Równiny Grodkowskiej, położona w równinnym terenie, ograniczonym od wsch. Doliną Nysy Kłodzkiej, od zach. kompleksem leśnym a od pn. pasmem niewielkich wzniesień. Wieś rozciąga się w kierunku południkowym, umiejscowiona jest na skrzyżowaniu lokalnych szos, zapewniających dogodną komunikację z okolicznymi miejscowościami. Droga wsch.-zach. wiedzie do Głębocka i do Grodkowa - siedziby władz gminnych; droga pn.-pd. łączy Żelazną z Osiekiem Grodkowskim na pn. i Kopicami na pd., siedzibą dominium, do którego należał klucz okolicznych posiadłości. Najbliższe otoczenie wsi stanowią pola uprawne i użytki rolne, w nieco dalszej odległości sąsiadujące na wsch. z dwoma wsch. kompleksami leśnymi, których granicę wytycza bieg Nysy Kłodzkiej. Zach. granicę pól Żelaznej wyznacza obszar lasu liściastego, który oddziela wieś od Grodkowa i był dawniej lasem miejskim.

Opisywany obiekt jest elementem składowym dawnego zespołu folwarcznego, który zachował się do naszych czasów w niewielkiej części. Zespół zlokalizowany jest w centralnej części wsi, po zach. stronie szosy pn.-pd. i na pd. od jej skrzyżowania z szosą wsch.-zach. Wśród budynków wyróżnia się wysokością i kubaturą budynek spichlerza, który usytuowany był niegdyś pośrodku podwórza folwarcznego, stanowiąc dominantę funkcjonalną (dowód zamożności posiadłości) i kompozycyjną całego założenia. Budowla usytuowana jest prostopadle do zwartej ciągu trzech budynków, będących pozostałością pn. pierzei podwórza folwarcznego, jej zach. elewacja zwraca się w stronę zach. części podwórza, wsch., wzdłuż której biegnie nieutwardzona droga, sąsiadowała ze stawem gosp., po którym pozostał ślad w postaci zagłębienia terenu, obsadzonego z rzadka lipami; elewacja pd. skierowana jest w stronę głównej drogi folwarcznej.

MATERIAŁ. KONSTRUKCJA. TECHNIKA.

Ściany. *Ściany zewnętrzne i wewnętrzne* korpusu i przybudówki murowane z cegły pełnej, obustronnie tynkowane; detal architektoniczny ceramiczny, tynkowany, w postaci lizen, gzymsów, podziałów ramowych (przybudówka) oraz modelowany w tynku (tylko w korpusie spichlerza) – boniowanie lizen, uszate obramienia otworów, ornamentalna dekoracja w nadprożu wejścia głównego.

Sklepienia i stropy. Obie kondygnacje spichlerza nakrywały stropy drewniane belkowe nagie, zachowane dziś tylko w pn. części przyziemia; belki stropowe wsparte były na rzędzie drewnianych słupów środkowych, z mieczami we wszystkich kierunkach. Wnętrze przybudówki nakryte było bezpośrednio deskami dachowymi, przybitymi do krokwi więźby; większość dachu przybudówki uległa także zawaleniu.

Więźba dachowa. Konstrukcja drewniana, jętkowo-krokwiowa z dwoma rzędami jętek; jętki dolne na dwóch rzędach stoczków leżących, podparte w połowie stoczkami środkowymi, stolce rozparte rozporą, konstrukcja wzmocniona mieczami we wszystkich kierunkach.

Pokrycie dachowe. Dach spichlerza kryty ceramicznie dachówką karpiówką podwójnie „w koronkę”. Nad przybudówką resztki płaskiego dachu papowego.

Posadzki i podłogi. W przyziemiu zachowały się resztki drewnianych podłóg deskowych z surowych desek; podłogi przyziemia podniesione o pół metra nad ziemią, pod nimi pusta, wentylowana przestrzeń.

Schody. *Schody zewnętrzne:* przed wejściem głównym, wsch. – 4 ceglane stopnie, zmniejszające się ku górze.

Schody wewnętrzne: na 2-gą kond. i na strych prowadziły jednakowe jednobiegowe proste schody drewniane, zachowały się tylko schody przyziemia.

Otwory. *Otwory okienne.* Każda z części budowli ma, charakterystyczne dla siebie, ujednolicone otwory. Otwory spichlerza małe, regularnie i rytmicznie rozmieszczone, w kształcie prostokątów leżących, ujęte w opaskowe uszate obramienia; część z nich zblendowana (otwory osi środkowych elewacji szczytowych); taki sam kształt, rozmiary i proporcje prezentują otwory drewnianych lukarn we wsch. połaci dachowej; jedyny wyjątek stanowi zach. otwór okienny w przyziemiu elewacji pd. – jest większy od pozostałych i ma kształt prostokąta stojącego. Elewacja zach. przybudówki przepruta jest większymi otworami w kształcie prostokątów leżących, o proporcjach zbliżonych do kwadratu, trzy z czterech otworów mają zamknięcia odcinkowe, w części zachowały się okna krosnowe dzielone szczelinami krzyżowymi.

1. Miejscowość Ż E Ł A Z N A	2. Obiekt (nazwa jak na karcie) SPICHLERZ w zespole folwarcznym	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) cd. opisu; zestawienie materiału fot.; zdjęcia
--	---	---

Otworki drzwiowe zewnętrzne. Do głównej części spichlerza prowadziło pierwotnie jedno główne wejście, usytuowane na osi środkowej elewacji wsch.; otwór w kształcie przysadzistego prostokąta, ujęty jest w szeroki pas gładkiego obramienia uszatego ze zwornikiem w nadprożu, przesłaniają go jednoskrzydłowe drzwi drewniane, zbite z desek na zastrzał, opierane dekoracyjnie od zewnątrz deskami, ułożonymi w kształt rombów. Nad wejściem symetryczny element dekoracyjny modelowany w tynku – lekko owalny medalion, ujęty ornamentem barokowo-klasycystycznym cęgowym z karbowanej taśmy i kampanulami, zdobiony u nasady liśćmi i zwieńczony palmętą. Obecnie budynek dostępny jest przez wtórne wejście zach., powstałe wskutek przedłużenia dawnego otworu okiennego; w tym otworze prowizoryczne jednoskrzydłowe drzwi, zbite z desek. Do przybudówki wiodą dwa otwory bramne, zlokalizowane naprzeciw siebie w elewacjach krótszych; oba w kształcie kwadratów zamkniętych odcinkowo, w pd. zachowały się przesuwne wrota jednoskrzydłowe, zbite z desek; blendy o takim samym kształcie artykułują elewację zach. przybudówki.

Otworki drzwiowe wewnętrzne. Druga kond. spichlerza wtórnie podzielono ścianą z desek, w której wycięty prostokątny otwór drzwiowy, z jednoskrzydłowymi drzwiami, zbitymi z desek.

RZUT. Budowla 2-częściowa; pierwotny spichlerz na rzucie regularnego wydłużonego prostokąta o osi podłużnej pn.-pd. Do elewacji zach. dobudowano wtórnie 2-traktową, węższą, prostokątną przybudówkę, o długości równej prawie długości korpusu. Obie części 2-traktowe w osi podłużnej, dzielone na trakty rzędami słupów środkowych, podtrzymujących stropy. Wejście oryginalne do spichlerza umieszczone osiowo w elewacji wsch.; przybudówka dostępna przez przelotowe bramy w krótszych elewacjach.

BRYŁA. Budowla 2-bryłowa. Pierwotny spichlerz – zwarta kubiczna 2-kond. bryła, nakryta wyniosłym 2-połaciowym dachem z przypustnicami i dwoma kond. lukarn w połaci frontowej. Wtórna przybudówka zach. jednokond., z płaskim dachem pulpitowym

ELEWACJE.

Elewacja wsch. - frontowa. 2-kond., 9-osiowa; kompozycja symetryczna, dośrodkowa; oś symetrii akcentowana wejściem, poprzedzonym schodkami; wejście w szerokim pasowym obramieniu uszatym, ze zwornikiem w kształcie klinca; nad wejściem element dekoracyjny w postaci medalionu, ujętego w symetryczny barokowo-klasycystyczny ornament z taśmy, kampanul, liści i palmety; elewacja zamknięta narożnymi boniowanymi lizenami i wklęsłowym, szerokim gzymsem wieńczącym; powierzchnia ściany gładka, artykułowana regularnym, monotonnym rytmem ujednoliconych małych otworów okiennych, obramionych opaskowymi obramieniami uszatymi.

Elewacja pd. : regularna symetryczna, 3-osiowa, 2-kond., zwieńczona 2-kond. trójkątnym szczytem; ujęta była pierwotnie w dwie narożne boniowane lizeny (zachował się tylko fragment wsch.); szczyt w opaskowym obramieniu; otwory okienne ujednolicone, z wyjątkiem zach. otworu przyziemia, który większy, w kształcie prostokąta stojącego,

stanowią główny element artykulacyjny; od wsch. widoczna elewacja pd. późniejszej dobudówki, z dużą, zamkniętą odcinkowo bramą w części wsch.

Elewacja zach. : jednokond., 6-osiowa elewacja przybudówki; ściany artykułowane prostymi podziałami ramowymi; otwory okienne rozmieszczone nieregularnie, większe, z zamknięciami odcinkowymi (poza jednym); środek elewacji akcentowany podwójną dużą blendą, o kształtach, rozmiarach i proporcjach analogicznych do bram szczytowych; ponad przybudówką widoczna górna kondygnacja elewacji spichlerza o kompozycji identycznej jak kompozycja elewacji przeciwległej, frontowej.

Elewacja pn. elewacja analogiczna do przeciwległej elewacji pd., zachowana w znacznie lepszym stanie (widoczny detal).

WNĘTRZE. Pierwotny spichlerz podzielony na dwie kond., w każdej jednownętrzowy; wnętrza podzielone drewnianymi słupami na dwa trakty w osi podłużnej; każda z kond. nakryta stropem nagim; strych jednokond.; wtórnie 2-gą kond. spichlerza podzielono na dwie części drewnianą ścianą z desek. Do spichlerza dobudowano na przeł. XIX i XX w. zach. dobudówkę, początkowo także jednownętrzną, w XX w. przedzieloną poprzeczną ścianą na część pd. i pn.

WYPOSAŻENIE. W spichlerzu przechowywana jest przenośna ręczna wialnia, nie wiadomo, czy stanowiła oryginalne wyposażenie budowli.

INSTALACJE: zdewastowana instalacja elektryczna.

ZESTAWIENIE MATERIAŁU FOTOGRAFICZNEGO:

1. Widok spichlerza od strony pd.-wsch.
2. Widok spichlerza od pn.: budowla pierwotna i przybudówka zach.
3. Spichlerz - widok od strony zach.
4. Elewacja pd.
5. Wejście główne, wsch.
6. Blenda okienna.
7. Lukarna.
8. Fragment gzymśu wieńczącego.
9. Widok wnętrza w kierunku pn.
10. Wnętrze przybudówki z wtórnym, zach. wejściem do spichlerza.
11. Wnętrze części pd. przybudówki.
12. Wialnia.

2.

3.

4.

5.

1. Miejscowość

Ż E Ł A Z N A

2. Obiekt (nazwa jak na karcie)

SPICHLERZ
w zespole folwarcznym

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

zdjęcia

6.

7.

8.

Wkładkę założył: Jacek Sawiński 7.07.1997

Miejsce przechowywania negatywów: Muz. Rol. i Przem. Rol.-Spoż. w Szreniawie

9.

10.

11.

12.

1. Miejscowość ŻELAZNA	2. Obiekt (nazwa jak na karcie) SPICHLERZ w zespole folwarcznym	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) mapka sytuacyjna
----------------------------------	--	---

- 1. Rządcaówka
- 2. Spichlerz
- 3. Bud. gospodarczy I
- 4. Stajnia
- 5. Bud. mieszkalny
- 6. Bud. gospodarczy II
- 7. Bud. inwentarski
- 8. Stodoła
- 9, 10, 11, 12. Niezachowane budynki folwarczne
- 13. Gnojownik
- 14, 16, 17. Współcz. bud. gospodarcze
- 15. Budynek wagi
- 18. Zagłębienie po stawie
- 19. Rów melioracyjny
- 20, 21. Resztki bram

Wkładkę założył: Jacek Sawiński 7.07.1997

Miejsce przechowywania negatywów: Muz. Rol. i Przem. Rol.-Spoż. w Szreniawie

14. Kubatura	15. Powierzchnia użytkowa	16. Przeznaczenie pierwotne	17. Użytkowanie obecne
5 640 m ³	610 m ²	spichlerz	nie użytkowany
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja w czasach powojennych nie prowadzono w spichlerzu żadnych prac remontowych ani naprawczych, wręcz przeciwnie, w tym czasie budynek ulegał szybkiemu niszczeniu i dewastacji;		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) obiekt w stanie częściowej ruiny; stropy zawalone i zdewastowane, zachowały się tylko w pn. części przyziemia, po stronie pd. wycięto większość belek stropowych; zerwane podłogi; zły stan pokrycia dachowego, w którym widoczne liczne ubytki; wskutek przenikania wody opadowej do wnętrza budowli, znacznemu osłabieniu uległa drewniana konstrukcja dachu i stropów; wnętrza zdewastowane i zaniedbane; dach przybudówki zach. w znacznym stopniu zawalony - zerwane pokrycie, przegnięte i pozrywane drewniane elementy konstrukcyjne; silne zawilgocenie ścian powoduje ich osłabienie konstrukcyjne (znaczne ubytki w substancji muru, szczególnie w dolnych partiach budowli); tynki zewnętrzne w znacznym stopniu zniszczone, odpadają na dużych powierzchniach ścian, powodując niszczenie detalu architektonicznego; zdewastowane schody wewnętrzne i instalacja elektryczna; nie uregulowane stosunki własnościowe;	
		20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie ⇒ uporządkowanie stosunków własnościowych; ⇒ wpisanie obiektu do rejestru zabytków i objęcie go ochroną konserwatorską; ⇒ zabezpieczenie budynku przed dalszą dewastacją, zamknięcie go i uszczelnienie pokrycia dachowego, które zabezpieczyłoby przed niszczącą działalnością wody opadowej; ⇒ remont kapitalny budynku: remont więźby i pokrycia dachowego, założenie stropów, uporządkowanie wnętrza, założenie podłóg, wzmocnienie konstrukcji ścian, wymiana tynków zewnętrznych z odtworzeniem oryginalnego detalu architektonicznego; ⇒ zagospodarowanie obiektu;	

<p>21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)</p>	<p>24. Uwagi różne.</p>
<p>22. Bibliografia</p> <p>H.J HELMIGK, Oberschlesische Landbaukunst um 1800., Berlin 1937; S. 94. 104; Katalog zabytków sztuki w Polsce., T.VII, z.3, W-wa 1964, str. 104;</p>	<p>25. Opracował</p> <p>tekst Jacek Sawiński 3.07.1997</p> <p>plany i rysunki Jacek Sawiński 3.07.1997</p> <p>zdjęcia Jacek Sawiński 3.07.1997</p> <p>miejsce przechowywania negatywów: archiwum MNR Szreniawa</p> <p>Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie przepisu prawa autorskiego</p>
<p>23. Źródła ikonograficzne i fotografia (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)</p> <p>Helmigk — Abb. 107 zdj. elewacji frontowej spichlerza; Katalog zabytków — il. 85 — zdj. spichlerza od pd.-wsch.</p>	<p>26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)</p> <div data-bbox="1916 802 2238 1112" data-label="Image"> <p>WSPÓLFINANSOWANE PRZEZ FUNDACJĘ WSPÓŁPRACY POLSKO-NIEMIECKIEJ ZE ŚRODKÓW REPUBLIKI FEDERALNEJ NIEMIEC</p> <p>MITFINANZIERT VON DER STIFTUNG FÜR DEUTSCH-POLNISCHE ZUSAMMENARBEIT AUS MITTELN DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND</p> </div> <p>27. Załączniki</p> <ul style="list-style-type: none"> * wkładka nr 1: cd. opisu; zestawienie materiału fotogr.; zdjęcia; * wkładka nr 2: zdjęcia; * wkładka nr 3: mapka sytuacyjna;